

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. Загальна теорія держави і права: Підручник / За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с. 3. Земельное право: Учебник / Под ред. Ю.Г. Жарикова, В.Х. Улюкаева. – М.: Былина, 2000. – 388 с. 4. Офіційний вісник України. 5. Кармазін Р. Законодавчі перспективи землеустрою як ефективного механізму використання земель // Юрид. журн. – 2003. – № 5. – С. 29-31. 6. Общая теория советского земельного права / Под ред. Г.А. Аксененка, И.А. Иконицкой, Н.И. Краснова. – М.: Наука, 1983. – 359 с. 7. Сахаров П.Д. Землеустроительный процесс в СССР. – М.: Юрид. лит., 1968. – 158 с. 8. Тихомиров Ю.А. Публичное право: Учебник для юрид. фак. и вузов. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 484 с.

Надійшла до редакції 02.11.2009 р.

УДК 349.6(210.5)

*Г.В. Анісімова, канд.юрид.наук, доцент
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРОБЛЕМИ КОРИСТУВАННЯ ПЛЯЖАМИ ЗА ЕКОЛОГІЧНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ПРИРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

В умовах сьогодення все частіше постає питання щодо безперешкодного й безкоштовного відвідування місць масового відпочинку, пляжів, територій та об'єктів природно-заповідного й лісового фонду, що пов'язано з ускладненням порядку й обмеженням реалізації природних екологічних прав. Щорічно приймаються нормативно-правові акти по впорядкуванню відвідування вказаних місць, перевірки обґрунтованості рішень по встановленню платні за користування ними, недопущенню встановлення шлагбаумів та інших споруд, що забороняють або обме-

жують доступ до вказаних об'єктів. Така ситуація зумовлена ще й низкою чинників, як-то незадовільне функціонування системи земельних відносин, нечітке визначення статусу курортних територій державного й місцевого значення, невизначеність категорій земель оздоровчого й рекреаційного призначення, застарілість більшості генеральних планів населених пунктів і детальних планів територій, відсутність місцевих правил забудови населених пунктів.

У чинному законодавстві бракує чіткої класифікації пляжів за функціональним призначен-

ням, критеріїв і порядку віднесення їх до відповідної категорії або групи. Лише нещодавно постановою Ради міністрів АРК від 10 липня 2009 р., № 348 «Про заходи щодо впорядкування відвідування місць масового відпочинку, пляжів, територій і об'єктів природно-заповідного й лісового фонду в Автономній Республіці Крим» [24; 2009. – № 7. – Ст. 539] виконавчим комітетам сільських, селищних, міських рад, районним державним адміністраціям в АРК доручено сформулювати й надати Раді міністрів переліки комунальних пляжів, розташованих на відповідних територіях і використовуваних для відвідування відпочиваючими, у тому числі на безкоштовній основі (п. 2.1). А п. 4 зазначеної постанови вимагає від указаних суб'єктів *забезпечення безкоштовного і безперешкодного доступу відпочиваючих і жителів АРК до комунальних пляжів* (курсив авторки – Г.А.). Але в цьому акті не враховуються ні гігієнічні вимоги до зон рекреації на водних об'єктах (ГОСТ 17.1.5.02-80) [9], ні вимоги до благоустрою таких зон (постанова Держстандарт СРСР № 5967 від 25.12.1980 р.) [10], ні мінімальні норми надання послуг з вивезення побутових відходів (Додаток 2 Правил надання послуг з вивезення побутових відходів: пост. КМ України від 10 грудня 2008 р., № 1070)

[20; 2008. – № 95. – Ст. 3138], ні ризик надмірного навантаження, що може викликати негативні зміни якостей природних ресурсів, зменшити їх рекреаційні властивості або суттєво вплинути на їх екологічні, санітарно-епідеміологічні характеристики.

Наукова новизна даної статті полягає в тому, що в ній: (а) отримали подальший розвиток визначення особливостей і змісту поняття «право загального землекористування» як комплексного міжгалузевого інституту, що ґрунтується на природно-правовій доктрині; (б) на підставі природно-правового підходу вперше сформульовані відповідні висновки та пропозиції по вдосконаленню чинного екологічного законодавства стосовно користування пляжами; (в) удосконалено розуміння правової категорії «землі загального користування в межах населених пунктів».

Основні завдання даної публікації: а) провести аналіз еколого-правового регулювання, положень земельного, водного та іншого законодавства щодо встановлення правового забезпечення можливостей реалізації права безперешкодного й безкоштовного відвідування пляжів; б) назвати особливості складу території пляжу; в) вивчити специфічність прояву публічних і приватних інтересів при реаліза-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ції природних екологічних прав; г) внести науково обґрунтовані пропозиції по вдосконаленню теоретичних засад екологічного права з урахуванням особливостей прояву природного права при оновленні законодавства з огляду на накопичений світовий досвід та існуючі міжнародні стандарти.

Комплексність розглядуваної проблеми вимагає використання значної кількості джерел різних галузей права. Теоретичне її підґрунтя становлять праці таких українських і зарубіжних правознавців з питань охорони й використання природних ресурсів, як С.С. Алексєєв, В.І. Андрейцев, М.І. Васильєва, А.П. Гетьман, І.О. Костяшкін, В.В. Носік, М.І. Палієнко, М.В. Шульга [Див.: 1-4; 7-8; 16; 19; 21; 26-27] та ін. В опублікованих ними роботах пляжі не розглядались як самостійний об'єкт, не приділялась належна увага дотриманню особами екологічних прав (у тому числі й природних), бо це не було метою проведених досліджень.

За Конституцією земля, її надра, атмосферне повітря та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морський) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, якими має право користуватися кожен гро-

мадянин. Характерно, що інших (крім природних) об'єктів права власності народу Основний Закон не називає тому, зазначений перелік слід вважати вичерпним.

У вітчизняній науці земельного права існує комплексне дослідження юридичної природи права власності на землю, в якому розкриваються основні доктринальні підходи до визначення землі та деяких інших природних ресурсів об'єктами права власності Українського народу [19, с. 158-188].

Разом із тим це право народу згідно зі ст. 14 Конституції та ст. 1 Земельного кодексу (далі – ЗК) [5; 2002. – № 3-4. – Ст. 27] визначається як право на основне національне багатство, яке зовсім не виключає можливості існування права власності на землю в інших осіб – громадян та юридичних осіб. При цьому треба розрізняти випадки, коли право власності на землю зачіпає інтереси суспільства в цілому (тоді земля характеризується як власність Українського народу й держави), і коли за Основним Законом людині (громадянину) воно належить і гарантується як одне з основоположних природних прав.

Зміст права власності народу на землю В.В.Носіком запропоновано розглядати, як «закріплену в Конституції можливість

здійснювати природне право народу, виключно володіти, користуватися й розпоряджатися землею як територією в межах існуючих кордонів з метою забезпечення оптимальної взаємодії суспільних, громадських, державних і приватних інтересів у використанні землі як основного національного багатства» [19, с. 499]. В.І. Андрейцев зазначає, що важливим для з'ясування правового режиму земель є виділення окремих її частин для задоволення загального публічного й соціального інтересу і встановлення режиму права загального і спеціального землекористування [11, с. 198]. Він наголошує, що особливістю землі як матеріальної бази є зосередження на ній багатьох природних компонентів, які завдяки своїм властивостям формують біосферу, тобто царину життя людини та інших живих організмів, і використання її громадянами на праві загального землекористування [3, с. 8, 13].

Виникає нагальна потреба у вирішенні практичних проблем щодо правового забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у сфері використання природних об'єктів права власності Українського народу. Ми погоджуємося з думкою С.С. Алексєєва, що природне право можна розглядати як вихідний критерій для об'єктивної

оцінки існуючого правопорядку, але надаємо йому значимості фундаментальної основи побудови правової системи, що відповідає потребам сьогоденного громадянського суспільства [1, с. 468]. Право в юридичному смислі – це той дозвіл, та можливість дії, що впливають зі зводу законів. Право ж природне за законами психології й соціології впливає з природної необхідності [15, с. 22-24].

Важливим способом правового регулювання екологічних відносин, безпосередньо спрямованим на забезпечення публічних інтересів, є створення умов вільного доступу до природних об'єктів і ресурсів для задоволення екологічних, рекреаційних, естетичних та оздоровчих потреб громадян. Правовий режим використання пляжів залежить від правового режиму земель загального користування в межах населених пунктів, що перебувають у комунальній власності і можуть знаходитись на різних категоріях земель, а також від територіального зонування та інших чинників. Правова категорія «землі загального користування населених пунктів» трактується в ч. 3 ст. 83 ЗК, де уточнюється також що до їх складу належать майдани, вулиці, проїзди, шляхи, набережні, пляжі, парки, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

утилізації відходів тощо. Для визначення вказаних земель тут наводиться перелік об'єктів загального користування. Цей перелік містить і Закон України «Про благоустрій населених пунктів» [5; 2005. – № 49. – Ст. 517].

Для порівняння: в РФ особливості правового регулювання земельних ділянок загального користування визначаються не тільки земельним, а й цивільним законодавством. Так, ст. 262 ЦК РФ закріплює положення щодо ділянок загального користування й доступу на них. Громадяни вправі вільно, без будь-яких дозволів перебувати на не закритих для загального доступу земельних ділянках, що перебувають у державній чи муніципальній власності, й використовувати наявні на них природні об'єкти в межах, допустимих законом, іншими правовими актами, а також їх власниками. Якщо земельна ділянка не огорожена або її власник іншим способом не позначив, що вхід на ділянку без його дозволу не допускається, будь-яка особа може пройти через неї за умови, що це не викличе збитку або занепокоєння власника.

Як бачимо, правовий режим пляжів, розташованих на землях загального користування, пов'язано з межами адміністративно-територіального утворен-

ня (ст. 173 ЗК). За ст. 176 ЗК межі адміністративно-територіальних утворень посвідчуються державним актом України, форма й порядок видачі якого встановлюються Верховною Радою України. Проте ще й на сьогодні форма акта й порядок його видачі не встановлені. Досі триває процес розмежування земель державної і комунальної власності, що також ускладнює правовий режим використання земель загального користування в межах населених пунктів.

Зазначимо, що в колишньому ЗК ст. 4 (від 18 грудня 1990 р., № 561-XII), в Законі України «Про внесення змін та доповнень до Земельного кодексу Української РСР» (від 13 березня 1992 р., № 2196-XII) [6; 1991. – № 10. – Ст. 98] до *земель загального користування населених пунктів* входили майдани, вулиці, проїзди, шляхи, пасовища, сінокоси, набережні, парки, міські ліси, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження й утилізації відходів, а також землі, надані для розміщення будинків органів державної влади й державної виконавчої влади. Як бачимо, у цей перелік об'єктів *пляжі не входили*.

Проаналізуємо безпосередньо зміст поняття «пляж», що міститься в декількох нормативно-правових актах. Так, у наказі Держкоммістобудування «Про

затвердження Методики обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів» від 19 грудня 1995 р., № 252, *пляж* – це надводна частина намитих хвостів від місця їх скиду до урізу води у накопичувачі (п.1.9.8) [23]; згідно з наказом Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (далі – МНС) «Про затвердження Правил охорони життя людей на водних об'єктах України» від 3 грудня 2001 р., № 272 він розглядається як призначена для масового купання людей ділянка акваторії з прилеглою до неї ділянкою берегової території (довжиною 600 – 1200 м, шириною 50 м) (п.п.1.9) [20; 2002. – № 6. – Ст. 264]. Остання дефініція вважається класичною [24; 2003. – № 5. – Ст. 439]. До складу *території пляжу* входить *берегова частина, акваторія, підводна частина*. Правовий режим території пляжу визначається й Земельним і Водним кодексами України та іншими нормативно-правовими актами.

Проаналізувавши чинне законодавство, що вказує на особливості правового режиму пляжів (Водний Кодекс України [5; 1995. – № 24. – Ст. 189], Закон України «Про аварійно-рятувальні служ-

би» [5; 2000. – № 4. – Ст. 25] та розпорядження Президента України від 14 липня 2001 р., № 190/2001-рп «Про невідкладні заходи щодо запобігання загибелі людей на водних об'єктах» [25; 2001. – № 127 – Стр. 10], наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 3 грудня 2001 р., № 272, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 1 лютого 2002 р., № 95/6383 «Про затвердження Правил охорони життя людей на водних об'єктах України» [20; 2002. – № 6. – Ст. 264], постанову Верховної Ради АРК від 22 вересня 2006 р., № 178-5/6 «Про затвердження Правил охорони життя людей на водних об'єктах АРК» [24; 2006. – № 9. – Ст. 743] (пункти 3.3; 3.2; 1.5; 2.10 та ін.) можемо зробити висновок, що законодавство завжди розмежовує категорії «*пляжі оздоровчих закладів*» і «*пляжі загального користування*». Доречно звернути увагу на співвідношення понять «*пляжі загального користування*» і «*комунальні пляжі*», які в чинному законодавстві як синоніми зараз не застосовуються. Від виду пляжу, його функціонального призначення, підпорядкованості залежать можливості щодо здійснення природного права загального землекористування і права за-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

гальнодоступного користування іншими природними об'єктами, розташованими на території пляжу.

Мета використання пляжних територій – масовий відпочинок населення. Згідно з Порядком обліку місць масового відпочинку населення на водних об'єктах, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2002 р., № 264 [20; 2002. – № 11. – Ст. 508], до *місць масового відпочинку населення належать*: (а) земельні ділянки з прилеглим водним простором, призначені для організації відпочинку населення на прибережних захисних смугах водних об'єктів або островах; (б) водні об'єкти, на яких розташовані засоби розваг та атракціони; (в) місця для занять водними видами спорту; (г) місця любителівського і спортивного рибальства в зимовий період. Право загального землекористування розглядається у взаємозв'язку з правом загального природокористування і правом громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, які містять вихідні ознаки й принципи використання природних ресурсів [16, с. 6]. Право на безпечне навколишнє середовище – одне з основних природних прав людини, яке є основою для її життєдіяльності і яке пов'язане з підтримкою нормальних еколо-

гічних, економічних, рекреаційних та інших умов її життя. Воно є своєрідним ядром природного екологічного права.

Як уже зазначалося, пляжі можуть бути розміщені на землях різних категорій (оздоровчого й рекреаційного призначення, водного фонду тощо), що ускладнює їх правовий режим. Але при встановленні правового режиму використання таких земель *допускається* (мається на увазі можливість загального користування ними) або *не допускається*. Розглянемо деякі особливості користування пляжами відповідно до певної категорії землі. Як правило, пляжі розташовані на землях рекреаційного призначення, які мають змішаний правовий режим використання й охорони, що характеризується закріпленням земель за визначеним законом суб'єктом, і *можливим* використанням на праві загального землекористування. Останнє здійснюється з урахуванням цільового призначення земель, їх рекреаційних можливостей, установлених обмежень і заборон, закріплених на законодавчому рівні. У законодавстві поняття «*рекреаційні зони*» за своїм змістом майже співпадають і «землі рекреаційного призначення». Це «*ділянки суші і водного простору, призначені для організованого масового відпочинку населення і туриз-*

му.» (ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). До земель рекреаційного призначення належать землі, які використовуються для організації відпочинку населення, туризму та проведення спортивних заходів (ст. 50 ЗК). Статтями 51 і 52 ЗК встановлюється склад таких земель. Безпосередньо із цільового призначення даної категорії земель впливає заборона діяльності, що перешкоджає або може перешкоджати використанню їх за призначенням, а також негативно впливає або може вплинути на природний стан цих земель (ч. 2 ст. 52 ЗК), зміни природного ландшафту, проведення інших дій, що суперечить використанню цих зон за цільовим призначенням (ч. 2 ст. 63 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») [5; 1991. – № 41. – Ст. 546]. Дана заборона має дуже загальний характер і потребує деталізації.

Порядок (режим) використання земель рекреаційного призначення встановлюється законом. Цю тезу можливо підтвердити ч. 3 ст. 52 ЗК, саме яка містить це відсилання. А спеціального закону, який закріплював би правовий режим таких земель, якраз і бракує. Закони України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р., № 324/95-ВР [5; 1995. – № 31. – Ст. 241] та «Про фізичну

культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р., № 3808-XII [5; 1994. – № 14. – Ст. 80], як провідні в упорядкуванні рекреаційних відносин, практично не торкаються положень земельно-правового характеру. Тож правовий режим цих земель, можна сказати, розпорошено по розрізних нормативно-правових актах. При визначенні правового режиму досліджуваних земель варто керуватися також приписами законодавства про ті території у їх складі, що становлять інші категорії земель.

Правовий режим пляжів, розташованих на земельних ділянках рекреаційного призначення в межах населених пунктів, закріплюється головним чином різного роду нормативними документами в галузі будівництва (насамперед ДБН 360-92 «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» [22, с. 189-220]) і санітарними нормами (наприклад, розд. 6 «Вимоги до організації ландшафтно-рекреаційних територій» Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів, затверджених наказом МОЗ України від 19 червня 1996 р., № 173 [12, с. 6-93]), а на їх підставі – містобудівною документацією (ст. 39 ЗК).

Щодо обмежень (приміром, на морі) то *площа водного дзеркала акваторії* пляжу береться

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

з розрахунку 5 кв.м на одного відпочиваючого (п. 2.1 постанови Верховної Ради АРК від 22 вересня 2006 р., № 178-5/6 «Про затвердження Правил охорони життя людей на водних об'єктах АРК» [24; 2006. – № 9. – Ст. 743]).

Поряд із цим пляжі можуть бути розташовані й на землях оздоровчого призначення, які мають природні лікувальні властивості й використовуються або можуть використовуватися для профілактики захворювань і лікування людей (ст. 47 ЗК України). Такими землями на сьогодні за усталеною практикою [11, с. 484] прийнято вважати ті, які в установленому порядку оголошені курортами (це впливає із формулювання терміна «курорт» у ст. 1 Закону України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 р., № 2026-III [5; 2000. – № 50. – Ст. 435]). Стаття 4 цього ж Закону передбачає поділ на курорти державного й місцевого значення, що впливає на їх правовий режим.

До земель оздоровчого призначення також належать *землі, зайняті лікувальними водними об'єктами*, що знаходяться поза межами курортів, перелік яких на підставі ст. 62 ВК України затверджено постановою КМ України від 11 грудня 1996 р., № 1499 «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться

до категорії лікувальних» [13; 1996. – № 21. – Ст. 584]. За ст. 63 ВК України такі об'єкти використовуються виключно в лікувальних та оздоровчих цілях. Проте питання про режим земель під згаданими об'єктами поки що не отримало однозначного законодавчого і навіть доктринального вирішення [17, с. 145].

З метою збереження й охорони природних властивостей лікувальних ресурсів на територіях оздоровчого призначення запроваджується санітарна охорона (статті 27 – 34 Закону України «Про курорти», статті 93, 104 ВК України, ст. 53 ЛК) встановлюються округи й зони зі спеціальним режимом, зокрема, гірничо-санітарної охорони для курортів, що використовують родовища корисних копалин (грязі, мінеральні води). Порядок закріплення меж і режиму округів і зон санітарної охорони курортів регулюється нормами ст. 29 Закону України «Про курорти». Збудова їх здійснюється відповідно до затверджених у законодавчому порядку генеральних планів курортів, іншої містобудівної документації.

Положення ст. 49 ЗК у визначенні правового режиму земель оздоровчого призначення мають бланкетний характер. Головним нормативно-правовим актом, що окреслює цей режим є Закон України «Про курорти».

Стосуються таких земель окремі приписи Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (статті 33, 60, 62 та ін.), а також ті положення законодавства, якими визначено режим територій оздоровчих закладів (наприклад, Державні санітарні правила розміщення, улаштування та експлуатації оздоровчих закладів, затверджені наказом МОЗ України від 19 червня 1996 р., № 172 [12, с. 110-140]; Державні санітарні правила і норми «Улаштування, утримання і організація режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів» ДСанПіН 5.5.5.23-99, затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 26 квітня 1999 р., № 23 [14] тощо). Правовий режим території конкретного курорту визначається актами про затвердження положення про нього або актом про оголошення даної місцевості курортом [17, с. 147-148].

Проаналізувавши особливості правового регулювання відносин, пов'язаних з користуванням пляжами, можемо констатувати, що загальне землекористування громадян дає можливість і забезпечує загальнодоступне їх використання, як і інших природних об'єктів.

Віднесення природокористування (а також його різновидів – земле- й водокористування) до загального можливе за

наявності наступних вимог. По-перше, ним може вважатися тільки природокористування, спрямоване на задоволення особистих потреб та інших, які виключають комерційні цілі чи іншу витягу вигоди з експлуатації природних ресурсів. По-друге, поняття «загальне землекористування» доцільно пов'язувати з іншими видами загального природокористування, а водночас із характеристиками правового режиму використовуваних об'єктів і способу здійснення користування. Так, щороку перевіряються заходи безпеки при користуванні конкретним пляжем. По закінченні цих робіт видається його паспорт з наступними документами: (а) акт водозахисного обстеження акваторії пляжу; (б) паспорт його підводної частини; (в) карта виміру глибин акваторії пляжу; (г) акт про усунення з дна останньої перешкод. Забороняється відкриття й функціонування пляжів загального користування без обстеження й очистки їх акваторії, без наявності розгорнутого відомчого сезонного рятувального поста, укомплектованого підготовленими матросами-рятувальниками й оснащеного необхідним рятувальним майном тощо [24; 2006. – № 9. – Ст. 743]. Загальнодоступність пляжу включає просторовий (у дозволених межах) і технічний аспекти, тобто загаль-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ним може вважатися природокористування, здійснюване в межах загальнодоступних, відкритих для всіх територій, акваторій, не потребує для свого здійснення спеціальних споруджень або устроїв, яке не впливає на екологічний стан використовуваних об'єктів.

З огляду на наявність або відсутність попередніх процедур, передбачених законодавством, або обмежень, пов'язаних з категоріями земель, територіальним плануванням, зону-

ванням тощо, безперешкодний доступ до природних об'єктів реалізується за допомогою одержання прав загального природокористування і шляхом установа публічних сервітутів. Вважаємо доцільним якнайшвидше розробити і прийняти класифікатор пляжів за функціональним призначенням, чітко визначити критерії щодо віднесення їх до категорії комунальних, а також окреслити коло суб'єктів, відповідальних за їх утримання й експлуатацію.

Список літератури: 1. *Алексеев С.С.* Право: азбука – теорія – філософія: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с. 2. *Андрейцев В.І.* Земельне право і законодавство суверенної України: Актуальні проблеми практичної теорії. – 2-ге вид., випр. – К.: Знання, 2007. – 445 с. 3. *Андрейцев В.І.* Об'єкти земельних правовідносин за новим Земельним кодексом України // Законодавство України: Наук.-практ. коментарі. – 2002. – № 2. – С. 8, 13. 4. *Васильева М.І.* О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений // Эколог. право: Спец. вып. – 2009. – № 2/3. – С. 56-67. 5. Відомості Верховної Ради України. 6. Відомості Верховної Ради УРСР. 7. *Гетьмана А.П.* Законодавчі аспекти зародження екологічних прав людини // Вісн. Акад. прав. наук. – 2000. – № 1(20). – С. 129–137. 8. *Гетьман А.П.* Становлення та розвиток інституту екологічних прав людини у законодавстві України // Правова система України: історія, стан та перспективи: У 5-ти т. – Х.: Право, 2008. – Т.4: Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права / За ред. Ю.С. Шемшученко. – 480 с. 9. ГОСТ 17.1.5.02-80. Охрана природы. Гидросфера. Гигиенические требования к зонам рекреации водных объектов. – М.: Изд-во стандартов, 1981. – 5 с. 10. Гигиенические требования к зонам рекреации водных объектов: пост. Госстандарта СССР от 25.12.1980 г., № 5976 [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://go.mail.ru/search>. 11. Екологічне право: Особ. ч.: Підруч. для студ. юрид. вузів і фак. / За ред. *В.І. Андрейцева*. – К.: Істина, 2001. – 544 с. 12. Збірник важливих офіційних матеріалів з санітарних і протиепідемічних питань: У 6-ти т. – Т. 5, ч. 1. / За заг. ред. *А.М. Сердюка*. – К.: МОЗ, Голов. саніт.-епідем. управління, – 1996. – 300 с. 13. Збірник постанов Уряду України. 14. Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2009. [Електрон. ресурс] Режим доступу: файл: MOZ3550.LHT. 15. *Костин Ю.В.* Идеи естественного права в истории государственно-правовой мысли дореволюционной России конца XIX – начала XX века // История гос-ва и права. – 2007. – № 7. – С. 22-24. 16. *Костяшкін І.О.* Право загального землекористування громадян. Автореф. ...канд. юрид. наук: 12.00.06 – К., 2005. – 19 с. 17. *Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І.* Науково-практичний коментар Земельного кодексу України. – К.: Правова єдність, 2009. – 496 с. 18. *Мунтян В.Л.* Правовые проблемы рационального природопользования: Автореф. дис. ...д-ра юрид. наук: 12.00.06. – Харьков, 1975. – 49 с. 19. *Носік В.В.* Право власності на землю Українського народу. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с. 20. Офіційний вісник України. 21. *Палиенко Н.І.* Учение о существе права и правовой обязанности государства. – Харьков: Тип. и литогр. М.Зильберберг и сыновья, 1908. – 342 с. 22. Пожежна безпека. Проти-

пожежні вимоги в галузі проектування і будівництва: В 6-ти т. – Т. 4. – К.: Укразбудінформ, 1998. – 300 с. **23.** Про затвердження Методики обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів: наказ Держкоммістобудування від 19 грудня 1995 р., № 252. [Електрон. ресурс] Режим доступу: www.nau.kiev.ua. **24.** Сборник нормативно-правовых актов Автономной Республики Крым. **25.** Урядовий кур'єр. **26.** Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с. **27.** Шульга М.В. Актуальные проблемы правового регулирования земельных отношений в современных условиях: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.06. – Харьков., 1998. – 394 с.

Надійшла до редакції 29.10.2009 р.

УДК 349.6

І.В. Кирєєва, канд. юрид. наук
*Кримський юридичний інститут
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого, м. Сімферополь*

ГРОМАДЯНИ ЯК СУБ'ЄКТИ СТАЛОГО, ЕКОЛОГІЧНО ЗБАЛАНСОВАНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Прийняття в 1996 р. Конституції ознаменувало встановлення в національній правовій системі України осередку змін, спрямованих на втілення в життя концепції правової держави. Одним з найважливіших конституційних положень є норма ст. 3 Основного Закону, яка проголошує, що права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Стаття 13 називає землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, що знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної

(морської) економічної зони об'єктами права власності Українського народу. Від його імені права власника здійснюють органи державної влади й органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією. Кожному громадянину надається право користуватися природними об'єктами відповідно до закону. Таким чином, на рівні акта, що має найвищу юридичну силу, в державі проголошено право людини використовувати природні ресурси – об'єкти власності Українського народу – на визначених правових титулах: праві приватної власності й